

Running head: SAMENHANG TUSSEN TEMPERAMENT EN DE BROER/ZUS-RELATIE
BIJ KLEUTERS

Samenhang tussen het Temperament en de Broer/Zus-Relatie bij Kleuters

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Masterprogramma Orthopedagogiek

Sarina C.K.S. Zwart (4301307)

Dr. K.L. Buist

Caspar van Lissa

20-02-2015

Dankbetuiging

Via deze weg wil ik Dr. K.L. Buist graag bedanken voor haar beschikbaarheid en nuttige en behulpzame suggesties tijdens het schrijven van dit onderzoeksrapport.

Abstract

Doel Het doel van het huidige onderzoek was na te gaan of er een samenhang bestaat tussen het temperament van de kleuter (extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control) enerzijds en de kwaliteit van de broer/zus-relatie (warmte en conflict) anderzijds. **Methode** In deze cross-sectionele studie zijn de rapportages op de Parent Report of Early SIBling relationship quality (PRE-SIB) en de Children's Behavior Questionnaire – Very Short Form (CBQ-VSF) van 1047 moeders met twee of meer kinderen waarvan tenminste één tussen de vier en de zes jaar onderzocht. **Resultaten** Een positieve, significante samenhang is gevonden tussen conflict in de broer/zus-relatie en zowel extraversie als negatieve affectiviteit. Tussen conflict in de broer/zus-relatie en effortful control is geen significante samenhang gevonden evenmin tussen warmte enerzijds en extraversie en negatieve affectiviteit anderzijds. Tussen warmte in de broer/zus-relatie en effortful control is daarentegen een positieve, significante samenhang gevonden. Temperament (extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control) verklaart 14.5% van de variantie van conflict binnen de broer/zus-relatie en 10.8% van de variantie van warmte binnen de broer/zus-relatie. **Conclusie** Onze resultaten suggereren dat kleuters die extravertter zijn en meer negatieve emoties ervaren meer conflicten hebben in hun broer/zus-relatie. Kleuters die meer controle hebben over hun gedrag hebben daarentegen meer warmte in hun broer/zus-relatie. Aangezien er nog weinig onderzoek verzicht is naar de samenhang tussen temperament en broer/zus-relatie wordt aanbevolen vervolgonderzoek te verrichten waarin moderende factoren meegewogen worden.

Keywords: temperament, broer/zus-relatie, extraversie, negatieve affectiviteit, effortful control.

Abstract

Aim The aim of the present study was to examine whether there is a correlation between the temperament of the infant (surgency, negative affect, and effortful control) and the quality of the sibling relationship (warmth and conflict). **Method** In this cross-sectional study, the reports on the Parent Report of Early SIBling relationship quality (PRE-SIB) and the Children's Behavior Questionnaire - Very Short Form (CBQ-VSF) of 1047 mothers with two or more children, among at least one between four and six years old, were examined. **Results** A positive, significant correlation was found between both surgency and negative affect and conflict in the sibling relationship. Between conflict in the sibling relationship and effortful control no significant correlation was found. Neither between warmth on the one hand and surgency and negative affect on the other. Between warmth in the sibling relationship and effortful control there was found a positive and significant correlation. Temperament (surgency, negative affect, and effortful control) explains 14.5% of the variance of conflict within the sibling relationship and 10.8% of the variance of warmth within the sibling relationship. **Conclusion** Our results suggest that children who are more outgoing and experience more negative emotions experienced more conflict in their sibling relationship. Preschoolers who have more control over their behavior on the other hand experience more warmth in their sibling relationship. Since there has been done relative little research on the relationship between the correlation of temperament and sibling relationships it is recommended to conduct further research where moderating factors are considered.

Keywords: temperament, sibling relationship, surgency, negative affect, effortful control.

Samenhang tussen het Temperament en de Broer/Zus-Relatie bij Kleuters

Kinderen groeien op te midden van allerlei verschillende sociale netwerken en gaan daarbij verschillende relaties aan (Furman & Buhrmester, 1985; Soyez, 2006). Denk aan de relatie met ouders, kennissen, vrienden en broers of zussen. De meeste onderzoeken, met betrekking tot dit onderwerp, besteden aandacht aan de ouder-kind relatie of de relatie met leeftijdsgenoten. Echter, er is relatief veel minder onderzoek verricht naar de broer/zus-relatie (Volling & Blandon, 2003), terwijl deze relatie een belangrijke rol speelt in het welzijn van kinderen (Brody, 1998). De broer/zus-relatie is één van de belangrijkste relaties gedurende het leven van een kind (Bergmans, Bokhorst, Stokhof, & Zijlstra, 2014; McHale, Updegraff, & Whiteman, 2012; Verbakel & De Graaf, 2004). Eén van de redenen hiervoor is dat deze relatie meestal de langst durende relatie is in iemands leven (Bergmans, 2014; McHale, 2012; Furman, 1985; Verbakel, 2004; Soyez, 2006). Het begint immers bij de geboorte en eindigt meestal bij het sterven van één van de broers of zussen.

De kwaliteit van deze relatie kan onderverdeeld worden in de categorieën: status/macht, warmte/nabijheid, conflict en rivaliteit (Volling & Blandon, 2003). In het huidige onderzoek zullen de twee categorieën warmte en conflict nader bekeken worden. Warmte wordt gekenmerkt door positieve aspecten als genegenheid, koestering, emotionele steun, intimiteit en reflecteert steun en gezelschap (Buist, Deković, Prinzie, 2013; Waite, Shanahan, Calkins, Keane & O'Brien, 2011). Conflict wordt gekenmerkt door negatieve aspecten zoals ruzie, agressie, vijandigheid, gekibbel, vechten, dwang en negativiteit (Buist et al., 2013).

Een warme, koesterende, en hechte broer/zus-relatie speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van kinderen en hun gevoel van sociale competentie met leeftijdsgenoten. Kinderen gebruiken de broer/zus-relatie als leergebied om te oefenen met sociale interacties voor de toekomst en het ontwikkelen van inlevingsvermogen om zowel zichzelf als anderen binnen hun omgeving te begrijpen (Herrera & Dunn, 1997; Lockwood, Kitzmann, & Cohen, 2001; Stormshak, Bellanti, & Bierman, 1996; Volling & Blandon, 2003).

Gesuggereerd wordt dat de kwaliteit van de broer/zus-relatie en de beschermende- of risicofactoren hiervan invloed uitoefenen op de sociaal-cognitieve en psychosociale ontwikkeling van kinderen (Bergmans, 2014; Brody, 1998; Dunn, 1983; Pike, Coldwell, & Dunn, 2005; Stocker & Plomin, 1989). Emotionele steun binnen een sterke broer/zus-relatie zou bijvoorbeeld als beschermende factor kunnen dienen bij sociale competentie of interacties binnen het gezin terwijl weinig emotionele steun, veel conflicten en een lage kwaliteit van de

broer/zus-relatie een risicofactor zou kunnen zijn voor sociale competentie en interacties binnen het gezin (Brody, 1998; Pike et al., 2005).

In het kader van bovenstaande bevindingen is het van belang te onderzoeken welke elementen van invloed zijn op de kwaliteit van broer/zus-relatie. Een van deze elementen is het temperament van het kind en de verschillende componenten daarvan (Brody, 1998).

Temperament

Shiner et al. (2012) beschrijft temperament als volgt: temperamentskenmerken zijn vroeg zichtbare disposities binnen het domein activiteit, affectiviteit, aandacht en zelfregulatie, en deze disposities zijn het product van gecompliceerde interacties tussen genetische, biologische en omgevingsfactoren in de tijd. Aansluitend wordt gezegd dat het temperament van het kind meer consistent wordt naarmate het kind ouder wordt (Shiner, 2012). Het begrip wordt onderverdeeld in drie domeinen: extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control (Rothbart, Ahadi, Hershey & Fisher, 2001).

Grist & McCord (2010) en Rothbart (2007) beschrijven extraversie als de wens van het kind naar warmte en verbondenheid met anderen, een positieve affectieve respons op stimulatie, de reactiesnelheid en het niveau van grove motoriek. Negatieve affectiviteit verwijst naar de frequentie en intensiteit van schrikreacties, frustratie, van streek zijn door externe stimuli en de neiging tot verdriet en een verlaagde stemming (Grist & McCord, 2010; Putnam & Rothbart, 2006; Rothbart, 2007). Effortful control omvat het vermogen zich te kunnen concentreren, het controleren en remmen van impulsen en het ontnemen van plezier aan stimuli met een lage intensiteit (Grist & McCord, 2010; Rothbart, 2007).

Temperament en de broer/zus-relatie

In eerdere onderzoeken wordt temperament in verband gebracht met conflicten binnen de broer/zus-relatie (Brody, Stoneman, & McCoy, 1994; Rivers & Stoneman, 2008). Zo zouden kinderen met een lastig temperament tot wel vier keer zoveel conflicten ervaren dan kinderen met een rustig/ makkelijk temperament (Brody, 1998).

Logischerwijs en op basis van de definitie van Grist & McCord (2010) en Rothbart (2007), zou verwacht kunnen worden dat extraversie positief samenhangt met warmte en negatief samenhangt met conflict in de kwaliteit van de broer/zus-relatie, aangezien extraversie gezien wordt als de wens naar warmte en verbondenheid. Deze bevinding wordt ook gevonden in het onderzoek van Kersten (2009). Echter, in de studie van Brody (1998) komt naar voren dat extraversie, ofwel een actief temperament, negatief samenhangt met

warmte en positief samenhangt met conflict in de broer/zus-relatie. Kortom de resultaten zijn tegenstrijdig.

Naar een mogelijke samenhang tussen negatieve affectiviteit en de kwaliteit van de broer/zus-relatie is nog nauwelijks onderzoek verricht. In het onderzoek van Stoeva, Chiu, & Greenhaus (2002) naar conflicten binnen gezinnen en de invloed van negatieve affectiviteit werd aangetoond dat negatieve affectiviteit indirect zorgde voor meer conflict situaties door een verhoogde stressbeleving en negatieve gedachten. Waarschijnlijk zal negatieve affectiviteit in een kind negatief samenhangen met warmte en positief met conflict in de broer/zus-relatie aangezien deze kinderen gevoelens van angst en frustratie intenser ervaren en uiten, wat logischerwijs zou kunnen leiden tot meer conflicten tussen broers en zussen (Grist & McCord, 2010; Putnam & Rothbart, 2006; Rothbart, 2007).

Een lagere mate van impulsiviteit, oftewel hogere mate van effortful control, zou leiden tot een meer positieve broer/zus-relatie, gekenmerkt door warmte, aangezien kinderen met deze temperamentsfactor beter in staat zijn impulsen te remmen en bij te dragen aan positieve interacties (Bergmans et al., 2014; Karreman, Van Tuijl, Van Aken, & Deković, 2007; Rothbart, Ellis, Rueda, & Posner, 2003). Daaruit zou tevens opgemaakt kunnen worden dat effortful control negatief samenhangt met conflict in de broer/zus-relatie. Immers, wanneer kinderen impulsen, dan wel negatief dan wel positief, kunnen remmen zou dit mogelijk kunnen leiden tot minder conflictsituaties met de broer/zus (Posner, et al., 2002; Rothbart et al., 2003).

Het is van belang inzicht te krijgen in de invloed van temperament op de broer/zus-relatie bij jonge kinderen zodat op tijd geïntervenieerd kan worden ten behoeve van het welzijn van de ontwikkeling van de kinderen. En aangezien het temperament stabiel wordt naarmate het kind verjaard is het nuttig dit proces vroeg in de kindertijd te monitoren (Shiner, 2012).

De huidige studie

Doel van dit onderzoek is inzicht te krijgen in samenhang tussen het temperament en kwaliteit van de broer/zus-relatie, specifiek bij kleuters. Meer inzicht in de temperamentsfactoren op de kwaliteit van de broer/zus-relatie kan gebruikt worden ter preventie van de ontwikkeling van probleemgedrag. Kinderen kunnen, bijvoorbeeld, geleerd worden hoe om te gaan met een lastig temperament van een broer of zus. Ook kan het aanleren van sociale vaardigheden gestimuleerd worden ter compensatie van een temperament dat een risicofactor is voor de kwaliteit van de broer/zus-relatie. Het compenseren van een

dergelijke risicofactor met beschermende factoren kan de broer/zus-relatie ten goede komen wat weer een positieve invloed heeft op het welzijn van het kind.

De volgende vraagstelling staat in dit onderzoek centraal: 'Is er een samenhang tussen temperament en kwaliteit van de broer/zus-relaties van kleuters?' Deze vraagstelling is onderverdeeld in twee deelvragen, namelijk: (1) 'Hangen extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control samen met warmte in de broer/zus-relatie van kleuters?' en (2) 'Hangen extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control samen met conflict in de broer/zus-relatie van kleuters?'

Op basis van de eerder genoemde onderzoeken kan verwacht worden dat temperament samenhangt met de kwaliteit van de broer/zus-relatie (Brody, 1998; Brody, Stoneman, & McCoy, 1994; Bergmans et al., 2014; Karreman, Van Tuijl, Van Aken, & Deković, 2007; Rivers & Stoneman, 2008). Gegeven de tegenstrijdige resultaten kunnen wij geen gerichte verwachting uitspreken over het verband tussen extraversie enerzijds en warmte en conflict in de broer/zus-relatie anderzijds (Brody, 1998; Kersten, 2009). Betreffende de temperamentsfactor negatieve affectiviteit verwachten wij dat het negatief samenhangt met warmte en positief samenhangt met conflict in de broer/zus-relatie (Grist & McCord, 2010; Putnam & Rothbart, 2006; Rothbart, 2007). Tot slot verwachten wij op basis van eerdere onderzoeken dat effortful control positief samenhangt met warmte en negatief samenhangt met conflict in de broer/zus-relatie (Bergmans et al., 2014; Karreman, Van Tuijl, Van Aken, & Deković, 2007; Rothbart, Ellis, Rueda, & Posner, 2003).

Methode

Participanten

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van data uit een cross-sectioneel onderzoeksdesign.

De onderzoeksgroep bestond uit 1047 moeders tussen de 14 en 50 jaar ($M = 35.7$, $SD = 4.52$) met twee of meer kinderen waarvan tenminste een tussen de vier en de zes jaar oud. Er is in totaal over 1047 kinderen tussen de vier en zes jaar oud ($M = 4.6$, $SD = .73$) gerapporteerd. Het ging om 509 jongens en 538 meisjes. Tevens hebben de moeders gerapporteerd over de relatie van het desbetreffende kind met één van de broers of zussen tussen de vier en zeven jaar oud ($N = 987$, $M = 4.7$, $SD = 0.76$). De groep broers en zussen bestond uit 488 jongens en 499 meisjes. Er waren 230 (23.3%) broer-broer paren, 252 (25.5%) zus-zus paren en 505 (51.2%) gemende broer/zus-paren. Van de kleuters was 47.9% jonger en 52.1% ouder dan hun broer/zus.

Procedure

Een selecte steekproef is toegepast om de moeders te benaderen. Hierbij is vooral gebruik gemaakt van moeders uit de formele en informele sociale netwerken van de onderzoekers en studenten. Binnen het formele netwerk, zoals scholen of kinderdagverblijven, werd er vooraf, middels een brief, toestemming gevraagd aan de directie. Bij benadering ontvingen de moeders een brief met informatie en uitleg over het onderzoek. De deelnemende participanten werd gevraagd een online vragenlijst in te vullen via een unieke code met link naar de online vragenlijst. Door middel van deze unieke codes konden de resultaten van de moeder gekoppeld worden aan de vaders, wanneer beide ouders de vragenlijst ingevuld hadden.

Meetinstrumenten

Kwaliteit van de broer/zus-relatie. De Parent Report of Early SIBling relationship quality (PRE-SIB) werd gebruikt om de kwaliteit van de broer/zus-relatie te meten. Deze online vragenlijst is ontwikkeld door Buist (2013), gebaseerd op de SRQ (Buhrmester & Furman, 1990) en de SIB (Volling & Blandon; 2003) en behoort ingevuld te worden door de ouder(s)/verzorger(s) van het desbetreffende kind. De vragenlijst bestaat uit 34 items en de vijf schalen. Elke item wordt beantwoord aan de hand van een zes-punt Likertschaal met de volgende antwoord categorieën: 1. *nooit/niet*, 2. *bijna nooit/zelden*, 3. *soms/een beetje*, 4. *regelmatig*, 5. *vaak/veel* of 6. *extreem veel/extreem vaak*. Voor dit onderzoek zijn enkel de schalen warmte en conflict meegenomen. Warmte wordt gemeten aan de hand van 12 items. Een voorbeeld van een van de items welke warmte meet is: “Mijn kind doet aardige dingen voor deze broer/zus”. De Cronbach’s alpha voor de warmte schaal van de moeders is 0.91 wat betekent dat de betrouwbaarheid van de schaal hoog is. Conflict wordt gemeten aan de hand van negen items. Een voorbeeld van een van de items welke conflict meet is: “Mijn kind scheldt deze broer/zus uit”. De Cronbach’s alpha voor de conflict schaal van de moeders is 0.86 wat betekent dat de betrouwbaarheid van deze schaal hoog is.

Temperament. Children’s Behavior Questionnaire – Very Short Form (CBQ-VSF) werd gebruikt om het temperament van het kind te meten (Putnam & Rothbart, 2006; Rothbart et al., 2001). De vragenlijst bestaat uit 24 items en de drie schalen: extraversie (surgency), negatieve affectiviteit en effortful control. Elk item wordt beantwoord aan de hand van een acht-punt Likertschaal met de volgende antwoord categorieën: 1. *Helemaal niet van toepassing*, 2. *Bijna niet van toepassing*, 3. *Een beetje van toepassing*, 4. *Soms wel, soms niet van toepassing*, 5. *Tamelijk van toepassing*, 6. *Grotendeels van toepassing*, 7. *Volledig van toepassing*, X *Nooit in die situatie gezien*. Voor dit onderzoek werden alle drie de schalen

meegenomen. Een voorbeeld van een van de items van extraversie is: “Glijdt graag van hoge glijbanen af, of doet graag andere spannende dingen”. Voor negatieve affectiviteit is dit “Is erg van streek door een sneetje of blauwe plek”. En voor effortful control is een voorbeeld-item “Bereidt zich voor op uitstapjes door uit te zoeken wat hij/zij nodig zal hebben”. Voor alle drie de schalen is de betrouwbaarheid berekend aan de hand van de Cronbach’s alpha. Deze is $\alpha = 0.71$ voor de schaal extraversie, na het om scores van drie items, $\alpha = 0.75$ voor de schaal negatieve affectiviteit en $\alpha = 0.75$ voor de schaal effortful control. De schalen kunnen als voldoende betrouwbaar gezien worden.

Resultaten

Een Pearson r correlatiecoëfficiënt is gebruikt om de vraag ‘*Is er een samenhang tussen temperament en kwaliteit van de broer/zus-relaties van kleuters?*’ te beantwoorden.

Voorafgaand is er middels een scatterplot gecontroleerd of de assumpties van normaliteit, lineariteit en homoscedasticiteit niet geschonden zouden worden. Daarnaast is er gekeken naar de hoeveelheid verklaarde variantie van temperament (extraversie, negatieve affectiviteit, effortful control) op de kwaliteit van de broer/zus-relatie (warmte en conflict) middels een multiële regressie analyse.

Temperament en warmte

Bij analyse van de eerste deelvraag ‘*Hangen extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control samen met warmte in de broer/zus-relatie van kleuters?*’ is er geen significante samenhang gevonden tussen warmte enerzijds en extraversie, $r(945) = .02$, $p < .55$, en negatieve affectiviteit, $r(936) = .01$, $p < .79$, anderzijds. Tussen warmte in de broer/zus-relatie en effortful control is daarentegen een positieve, significante samenhang gevonden, $r(929) = .32$, $p < .00$ waarbij een hoge score op effortful control geassocieerd wordt met een hogere score op warmte in de broer/zus-relatie (zie Tabel 1).

Aanvullend is een multiële regressie analyse (zie Tabel 2) is. Temperament (extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control) verklaart 10.8% van de variantie van warmte binnen de broer/zus-relatie, $F(3, 890) = 35.65$, $p < .000$. Uit deze analyse blijkt dat extraversie ($\beta = .06$) en negatieve affectiviteit ($\beta = -.05$) binnen het temperament geen significant effect hebben op de kwaliteit van de broer/zus-relatie. Effortful control heeft daarentegen wel een significant effect op warmte binnen de broer/zus-relatie ($\beta = .34$).

Tabel 1

Correlaties tussen Temperament en Kwaliteit van de Broer/Zus-Relatie

Schaal	1	2	3	4	5
1. Warmte	-	-	-	-	-
2. Conflict	-.08*	-	-	-	-
3. Extraversie	.02	.13**	-	-	-
4. Negatieve affectiviteit	.01	.36**	.09**	-	-
5. Effortful control	.32**	-.05	-.11**	.15**	-

Noot: Extraversie: $n = 945$, Negatieve affectiviteit $n = 936$, Effortful control $n = 929$

* $p < .05$, ** $p < .001$.

Tabel 2

Multipele Regressie Analyse op het Effect van Temperament op de Kwaliteit van de Broer/Zus-Relatie

	Warmte				Conflict			
	B	SE B	β	R ²	B	SE B	β	R ²
Temperament				.11				.16
Extraversie	.06	.03	.06		.07	.02	.09*	
Negatieve affectiviteit	-.04	.03	-.05		.27	.02	.36**	
Effortful control	.36	.04	.33**		-.04	.03	-.05	

Noot: $n = 987$, $F_{warmte} (3,890) = 35.65^{**}$, $F_{conflict} (3,890) = 50.03^{**}$

* $p < .05$, ** $p < .001$.

Temperament en conflict

Bij de analyse van de tweede deelvraag ‘Hangen extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control samen met conflict in de broer/zus-relatie van kleuters?’ is er een positieve, significante samenhang gevonden tussen conflict in de broer/zus-relatie en zowel extraversie, $r(945) = .13$, $p < .00$, als negatieve affectiviteit, $r(936) = .36$, $p < .00$. Een hoge score op extraversie of negatieve affectiviteit wordt geassocieerd met een hogere score op conflict in de broer/zus-relatie (zie Tabel 1). Tussen conflict in de broer/zus-relatie en effortful control is geen significante samenhang gevonden, $r(929) = -.05$, $p < .85$.

Hierna is een multipele regressie analyse (zie Tabel 2). Temperament (extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control) verklaart 14.5% van de variantie van conflict binnen de broer/zus-relatie, $F(3, 890) = 50.03, p < .000$. Uit deze analyse blijkt wederom dat extraversie ($\beta = .08$) en negatieve affectiviteit ($\beta = .36$) binnen het temperament een significant effect hebben op conflict binnen de broer/zus-relatie. Effortful control heeft geen significant effect op conflict binnen de broer/zus-relatie ($\beta = -.05$).

Discussie

Het doel van het huidige onderzoek was na te gaan of er een samenhang bestaat tussen het temperament van de kleuter (extraversie, negatieve affectiviteit en effortful control) enerzijds en de kwaliteit van de broer/zus-relatie (warmte en conflict) anderzijds.

De resultaten geven weer dat een hogere mate extraversie binnen het temperament van de kleuter samenhangt met een hogere mate conflict binnen de broer/zus-relatie. De onderzoeken op het gebied van de samenhang tussen extraversie en kwaliteit van de broer/zus-relatie lieten tegenstrijdige resultaten zien. Onze resultaten sluiten gedeeltelijk aan bij die van Brody (1998), en niet bij die van Kersten (2009). Kijkende naar de definitie en operationalisatie van extraversie lijkt het erop dat met name het actieve aspect van extraversie samenhangt met meer conflicten in de broer/zus-relatie. Actieve kinderen handelen wellicht wat onbesuisder en meer ongecontroleerd, wat voor irritatie en conflicten kan zorgen. Het sociale aspect van extraversie, dat binnen ons onderzoek minder sterk vertegenwoordigd was in het meetinstrument, hangt wellicht negatief samen met conflict en positief met warmte. Meer onderzoek is nodig waarin aandacht wordt besteed aan deze verschillende aspecten van extraversie. De tweede verklaring is dat warmte eventueel een concept is wat moeilijk te rapporteren is voor de moeders, aangezien warmte niet zo eenduidig aanwezig zal zijn als een conflict.

Uit de resultaten blijkt dat een hoge mate van negatieve affectiviteit binnen het temperament van de kleuter resulteert in een hogere mate conflict binnen de broer/zus-relatie. Deze resultaten sluiten aan bij onze verwachtingen. Dat negatieve affectiviteit voor meer conflicten in de broer/zus-relatie zorgt, zou verklaard kunnen worden door het argument dat kinderen met een negatief affect eerder negatieve gevoelens uiten en/of ervaren in algemeen, dus ook in de broer/zus-relatie, wat weer kan leiden tot meer conflicten (Morgan et al., 2012; Putman & Rothbart, 2006; Stoeva, et al., 2002). Kinderen die snel boos worden zullen logischerwijs ook sneller ruzie krijgen. In tegenstelling tot de verwachting lijkt negatieve affectiviteit geen invloed uit te oefenen op meer of minder warmte in de broer/zus-relatie. Dit

valt mogelijk te verklaren door de operationalisatie van het begrip warmte (Putnam, & Rothbart, 2006; Rothbart, et al., 2001). Warmte is een concept wat zich meer voor doet over de tijd en niet per se, in tegenstelling tot conflict, een moment opname is. Dit argument komt deels voor uit het onderzoek van Eby, Butts, Durley, & Ragins (2010) die in hun studie aantonen dat negatieve gebeurtenissen eerder gerapporteerd worden dan positieve gebeurtenissen. Een conflict is een negatieve situatie en negatieve situaties zijn veelal opvallender waardoor eerder gerapporteerd zou kunnen worden over dergelijke situaties. Hierdoor zou het kunnen zijn dat warmte moeilijker te meten is en er daarom geen samenhang gevonden wordt.

Een hogere mate van effortful control in het temperament van de kleuter hangt daarentegen wel samen met een hogere mate van warmte binnen de broer/zus-relatie. Dit komt overeen met de verwachtingen op basis van de gevonden literatuur waarin gesuggereerd wordt dat kinderen met een hoge mate van effortful control beter impulsen kunnen remmen ten behoeve van positieve interacties (Bergmans et al., 2014; Karreman, Van Tuijl, Van Aken, & Deković, 2007; Rothbart et al., 2003). Kinderen met een hoge mate van effortful control laten positief gedrag zien waarin het kind zich sensitief en consciëntieus lijkt op te stellen ten opzichte van anderen (Putman & Rothbart, 2006). Effortful control binnen het temperament van de kleuter toont echter, in tegenstelling tot de verwachting, geen samenhang met meer of minder conflict in de broer/zus-relatie. In het onderzoek van Posner et al. (2002) kwam, namelijk naar voren dat effortful control leidt tot minder conflictsituaties. Een mogelijke verklaring voor het uitblijven van een samenhang tussen effortful control en conflict in dit onderzoek is dat de definitie die Posner et al. (2002) gebruikte voor effortful control afwijkt van de definitie uit huidig onderzoek. Posner et al. (2002) beschrijft effortful control meer in de mate van inlevingsvermogen van het kind en empathie met anderen wat zou resulteren in meer begrip voor de situatie van de ander wat weer zou leiden tot minder conflictsituaties. In huidig onderzoek komt empathie niet naar voren in de definitie van effortful control. Mogelijk zorgt het verschil in begripsdefinitie voor een verschil in uitkomsten. In vervolgonderzoek zou de operationalisatie van het begrip effortful control in overeenstemming met die uit eerdere onderzoeken meegenomen kunnen worden.

Het huidige onderzoek kent een aantal beperkingen. Zo waren de data enkel afkomstig van moeders. Idealiter zou er ook data verzameld worden van rapportages van vaders. Immers, moeders rapporteren mogelijk verschillend over conflicten of warmte tussen hun kinderen dan vaders dat doen (Saudino, Wertz, Gagne, & Chawla, 2004). Vervolg onderzoek

zou daarom nuttig zijn, waarbij zowel data van moeders als van vaders gebruikt wordt in het analyseren van mogelijke samenhang tussen temperament en kwaliteit van de broer/zus-relatie. Een tweede beperking binnen dit onderzoek is de werving van de participanten. Het is wenselijk om een aselechte steekproef te gebruiken zodat de resultaten voldoende generaliseerbaarheid hebben. Echter, in het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van een selecte steekproef waarbij studenten vanuit hun netwerk wellicht eerder hoger opgeleide moeders wierven terwijl het wenselijk is een zo divers mogelijke steekgroep te gebruiken. In vervolg onderzoek zou hier rekening mee gehouden kunnen worden door gebruik te maken van een aselechte steekproef. Daarnaast is het mogelijk dat de participanten binnen huidig onderzoek geneigd waren sociaal wenselijke antwoorden te geven om zo beter over te komen. Echter, de vragenlijsten zijn online en in anonimiteit afgenomen, waarbij er geen contact is geweest met de onderzoeker. Dit verkleint het risico tot sociaal wenselijk antwoorden. Ondanks deze mogelijke beperkingen is het huidige onderzoek een aanvulling op de bestaande kennis over de samenhang tussen temperament en de kwaliteit van de broer/zus-relatie.

De resultaten uit dit onderzoek zouden gebruikt kunnen worden in vervolgonderzoek. Er zou gekeken kunnen worden naar verschillen tussen vaders en moeders, geslacht en leeftijd van het kind en de broer of zus en gebruik gemaakt kunnen worden van een aselechte steekproef ter bevordering van de generaliseerbaarheid. Dergelijke resultaten geven nog meer inzicht in de vorm en richting van de samenhang tussen temperament en de broer/zus-relatie en eventuele uitzonderingen daarin. Bovendien is deze studie maatschappelijk relevant, daar gevonden resultaten kunnen bijdragen aan meer kennis over factoren die samenhangen met het psychosociale welzijn van jonge kinderen. In de inleiding van deze studie is beschreven dat de kwaliteit van de broer/zus-relatie invloed uitoefent op psychosociale ontwikkeling van kinderen. Temperament hangt samen met de kwaliteit van de broer/zus-relatie en is indirect te beïnvloeden. Wanneer een bepaald temperament een negatieve invloed heeft op de broer/zus-relatie kan dit temperament gecompenseerd worden door op tijd in te grijpen met, bijvoorbeeld, het aanleren van vaardigheden om met het lastige temperament om te gaan.

Huidig onderzoek heeft aangetoond dat extraversie en negatieve affectiviteit samenhangen met conflicten in de broer/zus-relatie en dat effortful control gerelateerd is aan warmte. Deze resultaten en toekomstige resultaten van vervolg onderzoek kunnen mogelijk een bijdrage leveren aan kennis over het bevorderen van de psychosociale ontwikkeling van

kinderen, want zoals de beroemde Duits-Amerikaanse natuurkundige Albert Einstein eens zei:
“Als we wisten wat we deden, heette het geen onderzoek.”

Referenties

- Bergmans, L. H. C., Bokhorst, I. V., Stokhof, A. J., & Zijlstra, S. H. E. (2014). *Het effect van temperament op sociale competentie en de kwaliteit van de siblingrelatie van kleuters*. Gedownload van: <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/288637>
- Brody, G.H. (1998). Sibling relationship quality: Its causes and consequences. *Annual Review of Psychology, 49*, 1-24. doi:10.1146/annurev.psych.49.1.1
- Brody, G. H., Stoneman, Z., & McCoy, J. K. (1994). Contributions of family relationships and child temperaments to longitudinal variations in sibling relationship quality and sibling relationship styles. *Journal of Family Psychology, 8*, 274-286. doi:10.1037/0893-3200.8.3.274
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1990). Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development, 61*, 1387-1398. doi:10.1111/j.1467-8624.1990.tb02869.x
- Buist, K. L. (2012). *The Parent Report of Early SIBling relationship quality (PRE-SIB)*. Unpublished manuscript.
- Buist, K. L., Deković, M., & Prinzie, P. (2013). Sibling relationship quality and psychopathology of children and adolescents: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 33*, 97-106. doi:10.1016/j.cpr.2012.10.007
- Dunn, J. (1983). Sibling relationships in early childhood. *Child Development, 54*, 787-811. doi:10.2307/1129886
- Eby, L. T., Butts, M. M., Durley, J., & Ragins, B. R. (2010). Are bad experiences stronger than good ones in mentoring relationships? Evidence from the protégé and mentor perspective. *Journal of Vocational Behavior, 77*, 81-92. doi:10.1016/j.jfineco.2006.06.001
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development, 56*, 448-461. doi:10.1037/0012-1649.21.6.1016
- Gamble, W.C., & Yu, J.J. (2014). Young children's sibling relationship interactional types: associations with family characteristics, parenting, and child characteristics. *Early Education and Development, 25*, 223-239. doi:10.1080/10409289.2013.788434
- Grist, C. L., & McCord, D. M. (2010). Individual differences in preschool children: temperament or personality? *Infant and Child Development, 19*, 264-274. doi:10.1002/icd.663

- Herrera, C., & Dunn, J. (1997). Early experiences with family conflict: implications for arguments with a close friend. *Developmental Psychology, 33*, 869-881.
doi:10.1037/0012-1649.33.5.869
- Karreman, A., Van Tuijl, C., Van Aken, M. A. G., & Deković, M. (2008). The relation between parental personality and observed parenting: The moderating role of preschoolers' effortful control. *Personality and Individual Differences, 44*, 723-734.
doi:10.1016/j.paid.2007.10.005
- Kersten, D. H. (2009). *Het verband tussen de Big Five persoonlijkheidsfactoren en de kwaliteit van de siblingrelatie bij jongeren*. Gedownload van:
<http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/35396>
- Lockwood, R.L., Kitzmann, K.M., & Cohen, R. (2001). The impact of sibling warmth and conflict on children's social competence with peers. *Child Study Journal, 31*, 23-47.
- McHale, S. M., Updegraff, K. A., & Whiteman, S. D. (2012). Sibling relationships and influences in childhood and adolescence. *Journal of Marriage and Family, 74*, 913-930. doi:10.1111/j.1741-3737.2012.01011.x
- Morgan, J. K., Shaw, D. S., & Olino, T. M. (2012). Differential susceptibility effects: The interaction of negative emotionality and sibling relationship quality on childhood internalizing problems and social skills. *Journal of Abnormal Child Psychology, 40*, 885-899. doi:10.1007/s10802-012-9618-7
- Pike, A., Coldwell, J., & Dunn, J.F. (2005). Sibling relationships in early/middle childhood: links with individual adjustment. *Journal of Family Psychology, 19*, 523-532.
doi:10.1037/0893-3200.19.4.523
- Posner, M. I., Rothbart, M. K., Vizueta, N., Levy, K. N., Evans, D. E., Thomas, K. M., & Clarkin, J. F. (2002). Attentional mechanisms of borderline personality disorder. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 99*(25), 16366-16370. doi:10.1073/pnas.252644699.
- Putnam, S. P., & Rothbart, M. K. (2006). Development of short and very short forms of the Children's Behavior Questionnaire. *Journal of Personality Assessment, 87*, 103-113.
doi:10.1207/s15327752jpa8701_09
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., Hershey, K. L., & Fisher P. (2001). Investigations of temperament at three to seven years: *The Children's Behavior Questionnaire*. *Child Development, 72*, 1394-1408. doi:10.1111/1467-8624.00355
- Rothbart, M. K. (2007). Temperament, development, and personality. *Current Directions in*

- Psychological Science*, 16, 207–212. doi:10.1111/j.1467-8721.2007.00505.x
- Rothbart, M.K., Ellis, L.K., Rueda, M.R., & Posner, M.I. (2003). Developing mechanisms of temperamental effortful control. *Journal of Personality*, 71, 1113–1144.
doi:10.1111/1467-6494.7106009
- Saudino, K.J., Wertz, A.E., Gagne, J.R., & Chawla, S. (2004). Night and day: are siblings as different in temperament as parents say they are? *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 698–706. doi:10.1037/0022-3514.87.5.698
- Shiner, R. L., Buss, K. A., McClowry, S. G., Putnam, S. P., Saudino, K. J., & Zentner, M. (2012). What is temperament now? Assessing progress in temperament research on the twenty-fifth anniversary of Goldsmith et al.(). *Child Development Perspectives*, 6, 436-444. doi:10.1111/j.1750-8606.2012.00254.x
- Soyez, V. (2006). Sociale steun voor drugverslaafden in behandeling: Het belang van het betrekken van verschillende subgroepen. *Verslaving: Tijdschrift over verslavingsproblematiek*. 2, 22-36. Gedownload van:
<http://hdl.handle.net/1854/LU-999160>
- Stocker, C., Dunn, J., & Plomin, R. (1989). Sibling relationships: Links with child temperament, maternal behavior, and family structure. *Child Development*, 60, 715-727. doi:10.2307/1130737
- Stoeva, A. Z., Chiu, R. K., & Greenhaus, J. H. (2002). Negative affectivity, role stress, and work–family conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 60, 1-16.
doi:10.1006/jvbe.2001.1812
- Stormshak, E.A., Bellanti, C.J., & Bierman, K.L. (1996). The quality of sibling relationships and the development of social competence and behavioral control in aggressive children. *Developmental Psychology*. 32, 79-89. doi:00063061-199601000-00008
- Verbakel, C. M. C., & De Graaf, P. M. (2004). Contacten tussen broers en zussen: traditionaliteit, homogeniteit en restricties. *Mens en Maatschappij*, 79, 389-410.
Retrieved from: <http://hdl.handle.net/2066/64034>
- Volling, B. L., & Blandon, A. Y. (2003, March). *Positive indicators of sibling relationship quality: Psychometric analyses of the Sibling Inventory of Behavior (SIB)*. Paper presented at the Child Trends' Positive Outcomes Conference, Washington, DC.
- Waite, E. B., Shanahan, L., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2011). Life events, sibling warmth, and youths' adjustment. *Journal of Marriage and Family*, 73, 902-912. doi:10.1111/j.1741-3737.2011.00857.x